

התוועדות

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל

זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

שניאורסאהן

מליובאוויטש

מוצש"ק פ' בשלח, י"א שבט ה'תשכ"ד

בלתי מוגה

חלק ג – יו"ל לש"פ וארא, מבה"ח שבט, ה'תשס"ח

יוצא לאור על ידי מערכת

"אוצר החסידים"

ברוקלין, נ.י.

770 איסטערן פארקוויי

שנת חמשת אלפים שבע מאות ששים ושמונה לבריאה

מאה וחמש שנה להולדת כ"ק אדמו"ר זי"ע

מוקדש

לחיזוק ההתקשרות לנשיאנו

כ"ק אדמו"ר זי"ע

ולזכות

הילד מנחם מענדל שיחי

ליום הולדתו ש"פ ויגש, ו' טבת

ולהכנסו לבריתו של אאע"ה ש"פ ויחי, י"ג טבת ה'תשס"ח

נדפס על ידי ולזכות הוריהם

הרה"ת ר' יחיאל יעקב וזוגתו מרת שרה שיחיו וילהלם

ולזכות זקניהם

הרה"ת ר' פינחס ברוך שיחי וילהלם

הרה"ת ר' ישראל וזוגתו מרת רבקה שיחיו מרילוס

מרת חנה שתחי וילהלם

מרת חנה שתחי ברוך

הרב חיים דוד שיחי מרילוס

מרת מ' שתחי דזיאלושינסקי

באופן העבודה בקליפת נוגה, שיכולה להיות טוב או רע — הרי מובן שלא נוגע לידע אופן ההנהגה דרבה שלא פסיק פומי מגירסא¹⁴⁰.

ולכן לא הביא רבינו הזקן עצם ההלכה, אלא את סיפור המעשה, ולא לפי הגירסא שברוב הספרים בנוגע לרבה, אלא לפי הגירסא שמופיעה במקומות ספורים בנוגע לרבה — כי, בדורותינו אלו, ובפרט בדרגת הבינונים, ו"הלואי בינוני"¹⁴¹, ובנוגע לעבודה שצריכים לפעול על יהודי שלא לעשות רע אלא טוב, הנה הלימוד מהנהגת רבא נוגע יותר מאשר הלימוד מהנהגת רבה.

כו. ועפ"ז מובן גם בנוגע לאמירת מאמר חסידות:

ידוע שהכוונה בענין החסידות היא — לשנות טבע מדותיו¹⁴². וא"כ, לכאורה, למאי נפק"מ כיצד תהי' הגישה לשמיעת המאמר, ועאכור"כ לאמירת המאמר — בה בשעה שהמאמר עצמו הוא בבחינת "הלא¹⁴³ כה דברי כאש"¹⁴⁰ ?

אך הענין בזה:

למרות שישנו הציווי שבדור זה בפרט צריכה להיות ההתעסקות בהפצת המעיינות חוצה, הנה ביחד עם זה תובעים, שאלו שמתעסקים בכך, לא יקפצו מיד לעבודה מבלי לעסוק עם עצמו ("מיט זיך וויל ער גאָרניט טאָן"), אלא יש צורך בהכנה דעבודת עצמו, וגם להכין את השומע — לכל-הפחות לעשות כל התלוי בו כדי לפעול על השומע — לקליטת ענין המעיינות.

כלומר: למרות שמדובר אודות לימוד כזה שמצד עצמו יכול לשנות טבע מדותיו ("דער ענין אַליין קען אים איבעראַרבעטן"), מ"מ, יש צורך בהכנה קודמת — כפי שלמדים מהנהגת רבא, שלמרות שהלימוד עצמו הי' באופן ד"אכלו בישראל [שמינא]", לימוד שבעצמו מביא לידי שמחה, מ"מ, הקדים רבא בעצמו אמירת מלתא דבדיחותא, עד ש"בדחי רבנן" (שמחה של מצוה), לפקח דעתם ולשמח לבם, שע"ז יוכלו להתקשר "לה' ולתורתו ועבודתו".

* * *

בס"ד.

פתח דבר

לקראת ש"פ וארא, מבה"ח שבט הבעל"ט, הננו מוציאים לאור חלק שלישי מהתוועדות מוצש"ק פ' בשלח, י"א שבט ה'תשכ"ד — הנחה בלתי מוגה (חלקים הבאים י"ל אי"ה בשבועות הבעל"ט).

*

ויה"ר שנזכה תיכף ומיד ממש לקיום היעוד "הקיצו ורננו גו'", ומלכנו נשיאנו בראשם, וישמיענו נפלאות מתורתו, "תורה חדשה מאתי תצא".

ועד הנחות בלה"ק

כ"ד טבת, ה'תשס"ח

מאה וחמש שנה להולדת כ"ק אדמו"ר זי"ע

ברוקלין, נ.י.

— • —

יח. בכלל הסדר הוא שאמירת המאמר חסידות היא לאחרי שמדברים איזה ענין שקדמו, משא"כ לפעמים אין הסדר כן. ובפרט כפי שראו אצל רבותינו נשיאינו, שברוב הפעמים היתה אמירת מאמר חסידות ללא הקדמת דברים לפני¹⁰².

ומעולם הציק לי הדבר ("עס האָט מיר ענג געמאַכט") — שהרי איתא בגמרא¹⁰³ בנוגע לרבה, ש"מקמי דפתח להו לרבנן, אמר מילתא דבדיחותא, ובדחי רבנן, לסוף יתיב באימתא ופתח בשמעטא"?

ואין זו רק הנהגה של רבה — שהרי כאשר רבינו הזקן מבאר בתניא¹⁰⁴ בנוגע לעניני הרשות שעולים לקדושה, מביא דוגמא מ"האומר מילתא דבדיחותא לפקח דעתו ולשמח לבו לה' ולתורתו ועבודתו

(140) בסרט-ההקלטה חסר קצת (המו"ז). וש"נ.

(141) ראה בית רבי ח"ב פ"ח (יד, א)

הערה א. וראה גם תו"מ חל"ד ס"ע 175.

(142) לקו"ד ח"א נו, א.ב.

(143) ירמי' כג, כט.

(102) ראה גם תו"מ חכ"ט ע' 38 ואילך. (104) פ"ז.

(103) שבת ל, ב.

סיפור ניתוסף הלכה נוספת בעיקר ההלכה שלימוד התורה צריך להיות מתוך שמחה.

כה. ועפ"ז יתבאר הטעם שבש"ס ישנן ב' הגירסאות (בנוגע לרבה ובנוגע לרבא), ואילו רבינו הזקן בתניא מביא רק הגירסא (שאינה רגילה) בנוגע לרבא:

הש"ס, כללות תורה שבע"פ, ניתן עבור כל ישראל, מתחילת הדורות עד סוף כל הדורות, שאז היו גם כאלו ש"תורתם אומנותם", כמו רבה וכיו"ב, כך, שנוגע גם לדעת הפס"ד כיצד צריך להתנהג יהודי שנמצא במעמד ומצב כמו רבה, שלא פסיק פומי מגירסא, כיון שתורתו אומנתו. ולכן הובא בש"ס הסיפור הן בנוגע לרבא והן בנוגע לרבה.

אבל כאשר מדובר אודות דברי רבינו הזקן בספר התניא — הנה ע"פ המובא בפוסקים¹³⁶ שסדר ההנהגה ד"תורתו אומנתו" (כמעט) אינו קיים בדורותינו אלו, ובפרט כאשר מדובר אודות בינונים (לא צדיקים),

— שהרי ספר התניא הוא "ספר של בינונים" (ולא של צדיקים), אשר, "מדת הבינוני היא מדת כל אדם ואחרי" כל אדם ימשוך"¹³⁷, ונכתב עבור אלו שצריכים למצוא עבורם את הדרך לקיום התומ"צ באופן ש"קרוב אליך הדבר מאד בפיו ובלבבך לעשותו"⁹⁸, לכל הפחות בנוגע ל"אהבה המביאה לידי עשיית המצוות בלבד" (כפי שמבאר רבינו הזקן¹³⁸ בפירושו תיבת "לעשותו"), ומתחיל לבאר ש"משביעין אותו (כל אחד מישראל, לא רק) תהי צדיק (אלא גם) ואל תהי רשע", דכיון "שאינ כל אדם זוכה להיות צדיק .. לכן משביעים אותו שנית ואל תהי רשע עכ"פ"¹³⁷ —

הנה אופן ההנהגה דרבה, שאף שלא פסיק פומי מגירסא הפסיק מלימוד התורה כדי לומר מילתא דבדיחותא לפקח דעתם ולשמח לבם של תלמידיו — אינו נוגע כ"כ ל"ספר של בינונים".

ומה גם שרבה הוא למעלה ממדריגת בינוני — כפי שמביא רבינו הזקן בהתחלת ספר התניא "אמר רבה כגון אנא בינוני א"ל אביי לא שביק מר חיי לכל ברי' וכו'"¹³⁹, ולכן הנהגת רבה אינה שייכת כ"כ לספר של בינונים.

ובפרט שבספר התניא גופא מדובר בפרק שכל המשך הענין עוסק

שצריכים להיות בשמחה, כמו שעשה רבא לתלמידיו שאמר לפנים מילתא דבדיחותא תחלה ובדחי רבנן".

ועד"ז מצינו בנוגע לרבי עקיבא¹⁰⁵, ש"הי' יושב ודורש, והצבור מתנמנם, ביקש לעוררן, אמר מה ראתה אסתר שתמלוך על שבע ועשרים ומאה מדינה, אלא תבא אסתר שהיתה בת בתה של שרה שחיתה ק' וכ' וז', ותמלוך על ק' וכ' וז' מדינות"¹⁰⁶.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר בכת"שחוק: (: דרך אגב, הרי זה מקור בתורה לעובדה שישנים בעת שמיעת דברי תורה... שכך הי' כבר בזמנו של רבי עקיבא, אשר, "כולהו אליבא דרבי עקיבא"¹⁰⁷ (שזהו כלל בנוגע לכל תושבע"פ), ולכן הנה גם התלמידים של אלו ש"אליבא דר"ע" ("כולהו"), מתנהגים כפי שהתנהגו אלו ששמעו תורה מר"ע — "הצבור מתנמנם"!] ולהעיר, שגם דבריו של ר"ע שאמר שביקש לעורר את הציבור הם חלק מתושבע"פ, אלא, שבערך דברי התורה שאמר לאחרי כן, נחשבים דברים אלו כמו "מילתא דבדיחותא".

יט. עפ"ז הי' אפשר לתרץ תמיהה נוספת בנוגע לאמירת מאמר חסידות:

כ"ק מו"ח אדמו"ר, בעל ההילולא, סיפר פעם¹⁰⁸ אודות השאלה ששאלו עוד אצל הנשיאים שלפנ"ז, מהו הצורך ב"פאָספּאַרט"?

— במענה לשאלתי מהו ה"פאָספּאַרט", אמר כ"ק מו"ח אדמו"ר, שהתחלת המאמר הי' נקרא בשם "פאָספּאַרט":

התחלת המאמר היא עם פסוק (ברובא דרובא) או מאמר רז"ל, ששואלים בו קושיא, ואח"כ בא גוף המאמר, ובסיום המאמר מתרצים את הקושיא (ולפעמים אפילו לא מתרצים את הקושיא).

וכיון שתוכן המאמר היו יכולים לומר גם ללא התחלת הפסוק או המאמר רז"ל, הנה התחלה זו נקראת בשם "פאָספּאַרט", כי, ענינו של "פאָספּאַרט" הוא כדי לזהות את האדם שמדברים אודותיו, ועד"ז בנוגע למאמר חסידות, שכאשר מדברים אודות תוכן גוף המאמר, הרי זה אותו ענין שנתבאר בכמה מקומות, ולכן, התחלת המאמר היא כמו "פאָספּאַרט" ביחס לזהות המאמר.

(106) ב"ר פנ"ח, ג.

(107) סנהדרין פו, א.

(108) ראה גם תו"מ שם ע' 45. שיחת

ש"פ בשלח תשמ"א. ועוד.

(105) ועד"ז "רבי הי' יושב ודורש,

ונתנמנם הציבור, בקש לעוררן, אמר, ילדה

אשה אחת במצרים ששים רבוא בכרס אחת

וכו" (שהש"ר פ"א, טו (ג). פ"ד, א (ב)).

(138) שם פי"ז.

(139) ברכות סא, ב.

(136) ראה שו"ע אדה"ז סוסק"ו. הל' ת"ת

לאדה"ז פי"ד סה"ד. וש"נ.

(137) תניא פי"ד.

ועל זה שאלו: מהו הצורך ב"פאָספּאַרט" — הרי יכולים להתחיל מיד בביאור הענין עצמו?

ולכאורה יש לומר, שכשם ש"פאָספּאַרט" הוא דבר טפל בנוגע לגוף ועצם האדם, כך גם בנוגע להתחלת המאמר, שעם היותו חלק מהמאמר שהוא "דברי אלקים חיים"¹⁰⁹, הנה בערך ל"תוך" ו"גוף" המאמר הרי זה בדוגמת "מילתא דבדיחותא".

אבל, תירוץ זה אינו מספיק, מצד שני ענינים:

(א) הרי מצינו מאמרים שמתחילים מיד ב"להבין ענין כו'", ללא "פאָספּאַרט" של הקדמת פסוק או מאמר רז"ל.

(ב) ועוד ועיקר:

הענין דאמירת מילתא דבדיחותא מביא רבינו הזקן בתניא בתור דוגמא לדבר שיש לו שייכות לקליפת נוגה, שכאשר מנצלים אותו לעבודת ה', הרי זה עולה ונכלל בקדושה. ועל זה מביא דוגמא — "כגון ד"מ האוכל בשרא שמינא דתורא ושותה יין מבושם להרחיב דעתו לה' ולתורתו, כדאמר רבא¹¹⁰ חמרא וריחא כו', או בשביל כדי לקיים מצות עונג שבת ויו"ט, אזי נתברר חיות הבשר והיין שהי' נשפע מקליפת נוגה [שמצד עצמם הם דברים מותרים, אבל אינם עניני קדושה, אלא הם מקליפת נוגה שמעורב בה טוב והיפך הטוב], ועולה לה' כו'". ואח"כ מביא דוגמא נוספת — לא מאכילת ושתיית הגוף, אלא מענין נעלה יותר, ענין השכל — "וכן האומר מילתא דבדיחותא כו'", שמצד עצמו הוא קליפת נוגה, אלא כיון שהכוונה בזה היא "לפקח דעתו ולשמח לבו", שעיי"ז יוכל לפתוח בשמעתא, הרי זה עולה ונכלל בקדושה.

אמנם, כאשר מדובר אודות ענין של תורה — הרי כל ענין בתורה איזה שיהי', אפילו ענין של "בדיחותא" בתורה, הוא חלק בתורה, שזהו קדושה עצמה, וכמ"ש הרמב"ם¹¹¹ שבענין זה אין הפרש בין "ואחות לוטן תמנע"¹¹² ובין "אנכי הוי' אלקיך"¹¹³. וכיון שכן, אי אפשר לומר שהתחלת המאמר הוא כמו "מילתא דבדיחותא", שזהו ענין של קליפת נוגה.

ויש לומר קצת הסברה לתרץ הסדר של התחלת מאמר ללא הקדמה:

(109) "ר"ת "דברי אלקים חיים" — שם תורת החסידות בספרות החסידים וגם מחוצה לה" (הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א ב"פתח דבר" להמשך והחרים תרל"א).
(110) יומא עו, ב. ורש"נ.
(111) פיהמ"ש סנהדרין פ' חלק היסוד הח'.
(112) וישלח לו, כב. ועוד.
(113) יתרו כ, ב. ועוד.

שלו, הנה אפילו השפעת הבשר הוצרכה להיות ע"י משה דוקא¹³², אלא שצריך לעבור ע"י השתלשלות כו'.

ועד"ז בנוגע לרבה ותלמידיו — שאף שלא פסיק פומי מגירסא, הנה הוא בעצמו הפסיק מלימודו כדי לומר מילתא דבדיחותא, כיון שמדובר אודות התלמידים שלו.

ובנוגע לרבא:

איתא בגמרא¹³³ שרב אדא בר אבא הי' רגיל לומר לתלמידים "אדמגרמיתו גרמי בי אביי תו אכלו בישרא [שמינא] בי רבא" (עד שאתם הולכים אצל אביי לגרם עצמות, כלומר ללמוד שלא לשובע, בואו ולמדו הלכות צהובות, מרווחות, אצל רבא).

ובהקדמה — שכל עניני תורה שבע"פ נכללים ב"הוויות דאביי ורבא" (שנקראים "דבר קטן" ביחס ל"דבר גדול" שהוא "מעשה מרכבה")¹³⁴, אלא שבזה גופא יש שני סוגים:

אופן הלימוד של אביי — "אדמגרמיתו גרמי", היינו, שהלימוד אינו באופן שמפקח את הדעת ומשמח את הלב כמו אכילת בשר שמן, אלא כמו לגרם עצמות, ללא פלפול שמשמח את הלב;

ואופן הלימוד של רבא — "אכלו בישרא [שמינא]", שאכילת בשר (שמן) מביאה לידי שמחה — אין שמחה אלא בבשר¹³⁵ [כפי שמביא רבינו הזקן בנוגע ל"האוכל בשרא שמינא דתורא... להרחיב דעתו לה' ולתורתו", והיינו, שפעולת הבשר שמן היא כמו פעולת המילתא דבדיחותא בדיבור], ובאופן כזה הוא גם לימוד התורה — שמשמח את הלב.

וזהו החידוש וההוראה בסיפור הגמרא לפי גירסת הר"ח (ועד"ז במדרש יל"ש) "כי הא דרבא מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא ובדחי רבנן" — שגם כאשר מתכוונים ללמוד תורה (לא "למיגרס", "מגרמיתו גרמי", אלא) באופן ד"אכלו בישרא [שמינא] בי רבא", לימוד שמביא לידי שמחה, יש ללמוד מרבא בעצמו, ש"מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא ובדחי רבנן", ורק אח"כ הי' הלימוד באופן ד"אכלו בישרא [שמינא] בי רבא".

ולכן יש צורך בשני הסיפורים (לפי ב' הגירסאות), כיון שבכל

(132) ראה סה"מ קונטרסים ח"ב שלג, ב.
(133) פסחים קט, א.
(134) סוכה כח, א. ורש"נ.
(135) פסחים קט, א.
(133) ב"ב כב, א (ובפרש"י).

שאינו במעמד ומצב ד"תורתו אומנתו", ש"לא פסק פומי מגירסא"¹²⁷, שלכן מפסיק לתפלה¹²⁸, ומשום זה צריך להפסיק גם כדי לומר לתלמידים מילתא דבדיחותא; אבל אם הרב הוא במעמד ומצב שלא פסיק פומי מגירסא — יש מקום לומר שצריך לחפש דרכים אחרות כדי לפעול על התלמידים שיהיו בשמחה, ולא להפסיק מלימוד התורה שלו כדי לומר מילתא דבדיחותא, ולדוגמא: שמישהו אחר יאמר המילתא דבדיחותא (כדי שלא יצטרך להפסיק מלימוד התורה), ולאחרי שהתלמידים יבואו לידי שמחה, יאמר להם את השיעור.

וכמו"כ יש מקום לספק נוסף:

כאשר מדובר אודות לימוד התורה בענין כזה שהלימוד עצמו מביא לידי שמחה — האם גם אז יש צורך בהקדמת מילתא דבדיחותא (לפני שיקבל מהרב באופן ש"שפתותיו נוטפות מור"), או שבלמוד כזה אפשר להתחיל ללמוד עם התלמיד כפי שהוא במצבו הוא (ללא הקדמת מילתא דבדיחותא), ולסמוך על כך שהלימוד עצמו יפעל בו שמחה.

ופתרון ב' ספקות אלו הוא ע"י הסיפור שהובא בהמשך הסוגיא, אודות רבה ואודות רבא (כב' הגירסאות), כדלקמן.

כד. בנוגע לרבה:

איתא בגמרא¹²⁹ — והובא בהתחלת ספר התניא — בנוגע לרבה שלא פסיק פומי מגירסא.

וזהו החידוש וההוראה בסיפור הגמרא "כי הא דרבה מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא ובדחי רבנן" — שאע"פ שלא פסיק פומי מגירסא, לא סמך רבה על מישהו אחר, אלא הוא בעצמו הפסיק מלימודו ואמר מילתא דבדיחותא, וטעם הדבר — כיון שמדובר אודות התלמידים שלו!

כאשר מדובר אודות תלמיד שלו — הנה גם כאשר טוען "מאין לי בשר"¹³⁰, שכן, להיותו בבחי' אתפשטותא דמשה¹³¹, איזו שייכות יש לו לבשר, ואם יש צורך בהשפעת בשר עבור בני", הרי זה יכול להיעשות ע"י מישהו אחר — אומרים לו: גם בדורו של משה — כיון שזהו הדור

(127) שבת הערה 103. ב"מ שבהערה
(129) כהעלותך יא, יג.
(128) ראה שם יא, א. וש"נ. וראה גם תניא
(131) ראה שבת קא, ב. וש"נ. תו"א יתרו
סח, ג.
פכ"ג.

הסדר הוא — שקודם אמירת המאמרים מנגנים ניגון.

ניגון מצד עצמו יכול להיות בכמה אופנים; וכאשר הניגון הוא בשביל לעורר רגש הלב ולפעול פתיחת המוחין (כמובא בכ"מ בשיחות של בעל ההילולא¹¹⁴ ביאור רבינו הזקן בנוגע לניגונים), הרי זה ע"ד אמירת מילתא דבדיחותא לפקח דעתו ולשמח לבו כו'.

ועפ"ז מתורץ שיכולים להסתפק בהכנה למאמר חסידות ע"י אמירת ניגון.

כ. והנה, נוסף על המבואר בתניא בענין אמירת מילתא דבדיחותא בנוגע לדברים המותרים מקליפת נוגה שמתעלים לקדושה — הרי זה נוגע גם לעצם הענין דלימוד התורה, הן בנוגע לאמירת חסידות והן בנוגע ללימוד הלכה בכלל, שצריך להיות בשמחה, כדברי הגמרא¹⁰³ "שאין שכינה שורה כו' אלא מתוך דבר שמחה של מצוה... וכן לדבר הלכה" (כמובא גם בתניא¹¹⁵), ופריך מהא ד"כל תלמיד חכם שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר כו'", והיינו, שבאמירת תורה בכלל, ובמיוחד באמירת פנימיות התורה, תורת החסידות, צריכה להיות קבלת התלמיד מתוך ביטול דוקא, ומשני, "הא מקמי דלפתח הא לבתר דפתח, כי הא דרבה מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא ובדחי רבנן, לסוף יתיב באימתא ופתח בשמעתא".

אבל, בענין זה יכולים להיות כמה חילוקים — אם הצורך במילתא דבדיחותא הוא בנוגע לעצמו (לפקח דעתו ולשמח לבו), או בנוגע לתלמידיו, וכן אם יש צורך במילתא דבדיחותא כאשר הלימוד עצמו הוא בענין המביא לידי שמחה, כדלקמן.

כא. ובהקדם התמיהה בדברי אדמו"ר הזקן בתניא "כמו שעשה רבא לתלמידיו שאמר לפניהם מילתא דבדיחותא תחלה ובדחי רבנן" — בה בשעה שהגירסא שלפנינו בש"ס ועין יעקב היא "כי הא דרבה כו'", רבה ולא רבא?

לאחרי החיפוש מצאתי אמנם¹¹⁶ שבילקוט שמעוני למלכים¹¹⁷ הגירסא היא רבא, וכן בפירוש הר"ח בפסחים¹¹⁸ הגירסא היא רבא, אבל,

(114) ראה סה"ש תש"ו ס"ע 18. ע' 23.
(116) ראה גם "מ"מ, הגהות והערות קצרות" לתניא שם (ע' סד). וש"נ.
(117) ב' — רמז רכז.
(118) קיז, א.

אין זה מתרץ את הקושיא על רבינו הזקן: למה מביא גירסא בלתי רגילה ("א פארווארפענע גירסא"), בה בשעה שהגירסא הרגילה היא "רבה"?

וביותר יוקשה — מצד כללי ההלכה:

בנוגע לגירסא בילקוט שמעוני — הרי כשישנו חילוק בין ש"ס למדרש, הנה אע"פ שאלו ואלו דברי אלקים חיים¹¹⁹, מ"מ, יש להכריע כדברי הש"ס ולא כדברי המדרש¹²⁰.

ואפילו בנוגע לגירסת הר"ח בגמרא פסחים — יש להכריע כגירסת רוב הספרים, כפי שמצינו במסכת סופרים¹²¹: "שלשה ספרים נמצאו בעזרה. . באחד מצאו כתוב וישלח אל זאטוטי בני ישראל, ובשנים מצאו כתוב וישלח את נערי בני ישראל, וקיימו שנים ובטלו אחד".

וכיון שברוב הספרים הגירסא היא "רבה" — למה כתב רבינו הזקן לפי הגירסא "רבא"?

זאת ועוד:

כיון ש"אלו ואלו דברי אלקים חיים", הרי מובן, שהנהגה זו היתה הן אצל רבה והן אצל רבא, שהרי לא יכולה להיות פלוגתא במציאות¹²².

וא"כ, מדוע בגמרא הובאה הנהגה זו בנוגע לרבה, ובמדרש בנוגע לרבא, וממה נפשך: אם מביאים הנהגה זו בגמרא ובמדרש — צריכים להביאה בנוגע לשניהם!?

ואפילו אם נאמר שהגמרא והמדרש סומכים זה על זה להשלים הענין — הנה משמעות הדברים שרבינו הזקן בחר הגירסא "רבא", היא, שהענין דאמר מילתא דבדיחותא ובדחי רבנן שייך לעבודת רבא, ואיך יתאים זה עם העובדה שבש"ס נאמר שזה הי' שייך לרבה?

וכאן רואים עד כמה דייק רבינו הזקן בספר התניא — לא רק בכל תיבה, אלא אפילו בכל אות (כבנדו"ד, שהחילוק בין "רבה" ל"רבא" הוא באות אחת בלבד: ה' או א'), כידוע מה שסיפר בעל ההילולא¹²³, שרבינו הזקן אמר לאחיו, מהרי"ל מיאנאוויטש, שהתבונן במשך ששה שבועות אם להוסיף אות ו' אם לאו (במ"ש בתניא¹²⁴ בענין "ראשית העבודה ועיקרה ושרשה" — אם לכתוב "ועיקרה" או "עיקרה"). וכיון שרבינו הזקן,

(119) עירובין יג, ב. וש"נ.

(120) ראה אנציק' תלמודית (כרך ט) ערך המ"ם כלל קסד.

הלכה ס"ה (ס"ע רנב ואילך). וש"נ.

(121) ראה תו"מ — רשימת היומן ע' רלו.

(122) ראה תו"מ — רשימת היומן ע' רלו.

(123) ראה תו"מ — רשימת היומן ע' רלו.

(124) רפמ"א.

בשכלו הגדול, הוצרך לעיין בזה במשך ששה שבועות, הרי מובן שיש סברות חזקות לשני הצדדים, ושתי הסברות יש להם מקום בשכל דקדושה, ועד לשכל דקדושה בדרגא הכי עליונה כפי שהי' אצל רבינו הזקן, אלא שרבינו הזקן רצה לברר את המסקנא ופס"ד באופן מבורר וחד משמע, ובשביל זה התייגע במשך ששה שבועות, עד שנתברר הענין אצלו.

ומזה מובן גם בנוגע לענינו: כיון שבתורת הנגלה יש ב' גירסאות, רבה ורבא, ו"אלו ואלו דברי אלקים חיים" — הי' רבינו הזקן יכול להביא ב' הגירסאות; ואעפ"כ בחר בגירסא אחת — דכיון שפנימיות התורה (תורת החסידות, ובנדו"ד, ספר התניא) היא אילנא דחיי, דלית תמן כו' מחלוקת כו'¹²⁵, יש מקום להביא רק דעה אחת — הגירסא שנוגעת לענינו, כדלקמן.

כב. ויובן בהקדם קושיא כללית בכל הענין:

לאחרי שהובא בגמרא הדין ש"שאינ שכינה שורה כו' אלא מתוך דבר שמחה של מצוה. . וכן לדבר הלכה" — מה מוסיף הסיפור "כי הא דרבה מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא ובדחי רבנן"?

בשלמא אם הי' בזה ענין של פלוגתא או ספק, אזי יש צורך להביא — מלבד הפס"ד — גם "מעשה רב"¹²⁶; אבל בענין זה לא מצינו פלוגתא או ספק, וא"כ, מה מוסיף הסיפור על ההלכה עצמה שנאמרה לפניו?

כג. ויש לומר הביאור בהוספת סיפור המעשה על עצם ההלכה, ובהחילוק בין הגירסא "רבה" לגירסא "רבא":

תוכן הפס"ד "שאינ שכינה שורה כו' אלא מתוך דבר שמחה של מצוה. . וכן לדבר הלכה", הוא, שלימוד התורה צריך להיות בשמחה, ולכן צריך לפעול בעצמו רגש של שמחה. ומזה מובן, שכך הוא גם בנוגע לרב המלמד את תלמידו, שצריך לפעול תחילה אצל התלמיד שיהי' בשמחה — לפקח דעתו ולשמח לבו, ע"י אמירת מילתא דבדיחותא, אע"פ שבאמרו המילתא דבדיחותא אינו יכול לומר בשעת מעשה גם דבר תורה.

אך עדיין יש מקום לספק:

במה דברים אמורים שהרב צריך להפסיק מלימוד התורה שלו כדי לומר מילתא דבדיחותא לתלמידים — כשמפסיק ומבטל בלאו הכי, כיון

(125) זח"ג קכד, ב (ברע"מ). הובא ונת' (126) שבת כא, א. וש"נ.

בתניא אגה"ק סכ"ו.